№ 138 Յուլիսի 29 (Օգոստոսի 10) 1881 Յուլիսի 29 (Օգոստոսի 10) № 138

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ:
Առանձին համարները 5 կոպէկով:
Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.
Արտաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի եւ տօնական օրերից)
Յայտարարութիւնը ընդունվում է ամեն լեզուով:
Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր տողին 2 կոպէկ:

„Մ Շ Ա Կ“

ԼՐԱԳՐԻՆ ԿԱՐԵԼԻ Է ԳՐՎԵԼ

ԿԷՍ ՏԱՐՈՎ

Այսինքն յուլիսի 1-ից ներկայ 1881 Թւի, մինչեւ յունվարի 1-ը 1882 Թւի:

Բաժանորդութեան գինը 6 րուբլ է: Գրվելու համար պէտք է ուղղակի դիմել խմբագրութեանը հետեւեալ հասցէով. Тифлисъ, редакція „Мшакъ“

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Ազգային ուսումնարաններ: Նամակ Գօրուց: Նամակ խմբագրին: Նամակ խմբագրին: Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Անգլիա: Արտաքին լուրեր:—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ:—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆՆԵՐ

Ուսումնականների եւ մասնաւորապէս ուսուցիչների խումբը միաբերան գանգատվում են, թէ հայ հասարակութիւնը անտարբերութեամբ է վերաբերվում դէպի ազգային ուսումնարանները, հոգաբարձուները իրանց պարտականութիւնները խղճի մտօք չեն կատարում, ժողովուրդը նուիրատու չէ, ունեւոր մասը չէ ուղարկում իր զաւակներին ազգային դպրոցները, եւ սորանց պէս մի անվերջ շարք դժգոհութեան եւ գանգատների: Ոչ ոք, որ փոքր 'ի շատէ հասկացողութիւն եւ տեղեկութիւն ունի մանկավարժական արդի վիճակից եւ քաղաքակիրթ ազգերի դպրոցներից, երբէք չի համաձայնվի մեր հայ ժողովրդին իր այդ մեծ պարտազանցութեան մէջ չը մեղադրել եւ անտարակոյս մեր հասարակութեան այդ սառնասրտութիւնը դէպի ազգային դպրոցները եւ ազգային կրթութիւնը, թէպէտ եւ ոչ միակ, բայց գոնէ գլխաւոր պատճառներից մէկն է, որ մեր դպրոցները այժմեան անկեալ դրութեան մէջ են եւ սպառնում են առաւել եւս ընկնել:

Սակայն պէտք է իմանալ, որ այդ հակառակ երեւոյթը ունի իր արդարացի պատճառները. վասն զի անհնարին է, որ հայ ազգը, այսչափ ծարաւ լինելով կրթութեան եւ ուսման,—մեր հայոցս մէջ կարծես թէ մի տեսակ սէտ է մտել զաւակներին ուսում տալ՝ բարձրից սկսած մինչեւ ամենաստոր շերտերը—այդ աստիճան սառը եւ անհոգ մնար դէպի ազգային դպրոցի գործը, եթէ նա չունենար խոր պատճառներ: Մի խոր անդիմադրելի համոզում պէտք է ունենայ ալէքսանդրօպօլցի, շուշեցի, երեւանցի, գանձակեցի հայը, որ արքունի ուսումնարաններ հիմնելու համար չէ խնայում իր հազարները, բայց խիստ դանդաղում է մի քանի րուբլ կամ նոյն իսկ մի քանի ժամեր զոհել ազգային տեղական դպրոցին: Եւ որո՞նք են իրական շօշափելի պատճառները, որ հայ մարդը հեռու է մնում հայկական կրթութիւնից:

Որովհետեւ հայը ուսումից եւ կրթութիւնից իրական օգուտ է սպասում,—եւ անկարելի է նորան այդ բանում մեղադրել,—նա շատ շուտով իմացել է, որ մեր ազգային դպրոցները մի փոքր ինչ զգալի շահ չեն բերում: Եւ յիրաւի ի՞նչ օգուտ է բերում մի հայ դպրոց: Առնենք ամբողջ Կովկասում եղող ազգային դպրոցներից ամենանշանաւորը, Թիֆլիսի Ներսիսեան ուսումնարանը, որը թէ իր նիւթական միջոցներով եւ թէ իր բարեյաջող դիրքով՝ գտնվելով ուսուցիչների առատութեան տեղը՝ Թիֆլիսում՝ կարող պիտի լինէր մեզ պարզապէս ցոյց տալ իր մատուցրած շահը. մինչդեռ մի բէալական դպրոցից կամ գիմնազիոնից եկող աշակերտը, իր ձեռքին ունենալով իր վկայականը, իրաւունք ունի մտնելու պետութեան բարձրագոյն դպրոցները, ինչպէս համալսարան, ակադեմիա, տեխնիկական դպրոց, պօլիտեխնիկում եւ այլն, ո՞ւր կընդունեն մեր Ներսիսեան դպրոցում աւարտած աշակերտին. համալսարանո՞ւմ, ակադեմիայո՞ւմ: Ոչ մէկ տեղ: Ներսիսեան դպրոցի աշակերտը չունի մինչեւ անգամ Տէր-Յակոբեանի մասնաւոր դպրոցի իրաւունքը: Մեր այդ ազգային Ներսիսեան դպրոցի ելնողի վկայականը կառավարութեան աչքում ոչինչ նշանակութիւն չունի. եթէ այդ թղթի կտորը այն խեղճ երիտասարդի համար մի արժէք ունի, այդ էլ տեսուչ պ. Բարխուդարեանի աչքումն է, որը սակայն Ներսիսեան դպրոցից վկայական չունեցողին էլ է ազգային դպրոցներում ուսուցիչ նշանակում. ուրեմն այդ մեր ազգային պարոն պաշտօնեայի համար էլ չունի այդ վկայականը մի արժէք: Էլ առաւել Ներսիսեան դպրոցի բարձրագոյն դասատանից դուրս եկողին իր վկայականով չեն ընդունի գիմնազիոնի ստորին երկու դասատանը:

Հիմա ո՞վ կարող է մեղադրել հայ ժողովրդին, որ իր զաւակը չէ տալիս ազգային դպրոց: Դպրոցը որոշում է մեր որդոց ապագան. ուրեմն ի՞նչպէս կարելի է պահանջել ծնողներից, որ նորանք բաց աչքով զրկեն իրանց որդկանցը իրաւունքներից եւ զիջութիւններից, որոնց նրանք կարողանում են ձեռք բերել բէալական եւ միւս դպրոցներում: Եւ այսպէս պարզ յայտնվում է որ մեր ազգային դպրոցական կառավարութիւնը, որ կենտրոնացած է Էջմիածնում, չէ ջանացել եւ չէ էլ աշխատում ազգային դպրոցների համար իրաւունքներ եւ արտօնութիւններ ստանալու: Գուցէ մեզ ասեն, թէ այդ դժուար կամ նոյն իսկ անհնարին լինի: Երբէք: Ոչ միայն Ֆինլանդացիք ունեն իրանց սեփական դպրոցները եւ համալսարանը, բոլորովին համահաւասար արքունի դպրոցներին, այլ Բալտեան նահանգներում գերմանացիք ունեն Դօրպատում համալսարան եւ Ռիգայում, Միտավայում, Րեվալում եւ ուրիշ այլ եւ այլ քաղաքներում մինչեւ 30 գիմնազիոններ, եւ նոյն իսկ Պետերբուրգում եւ Մօսկվայում գերմաներէն լեզուով 5 հատ բարձր դպրոցներ, որոնց ուսումնաւարտ աշակերտներն ուղղակի մտնում են համալսարան, առանց որ եւ է նախաքննութեան: Մի՞թէ մենք չենք կարող այդ իրաւունքները խնդրել: Բայց 'ի հարկէ առաջ պէտք է որ ինքներս էլ մեզ այն ստացած իրաւանց արժանի կացուցանենք, իրաւ այն աստիճանով էլ ուսում տալով: Մի՞թէ մեզ ակադեմիայի իրաւունք չը տուին Էջմիածնի համար: Բայց 'թող անաչառ քննիչներ գնան մեր Գէորգեան ճեմարանը եւ քննեն ու տեսնեն թէ արդեօք այդ ճեմարանականները իրանց գիտութեամբ կարող են հաւասարվել գիմնազիոնի վեցերորդ դասատան աշակերտների հետ: Թող նրանց ուսուցիչները իրանք վկայեն: Կամ էլ լաւ կը լինէր հէնց մեր ակադեմիայի պրօֆեսօրներին մի քննութեան ենթարկել՝ տեսնելու թէ ո՞վ ո՞ւր է ուսած, եւ ո՞վ ի՞նչ գիտէ: Երեւի կը յայտնվէր որ արքունի գիմնազիոնի բարձր դասատանց աշակերտները մեր հայ պրօֆեսօրներին единица կամ нуль կը դնէին:

Ուրեմն մեր դպրոցների էական սխալը նրանց մէջ աւանդված գիտութեանց որակապէս չնչին լինելն է: Սա երկրորդ պատճառն է, որ հայը արքունի եւ մասնաւոր դպրոցները թողած՝ իր անգին որդու բաղդը չի յանձնի մի որ եւ է անստոյգ եւ թերակատար դպրոցի, ինչպէս են մեր ազգային դպրոցները: Վեր առնենք դարձեալ մեր Թիֆլիսի Ներսիսեան դպրոցը: Ի՞նչ է դորա տուած ուսումը: Ճշմարիտ է, դա խոստանում է հայերէն լեզուով աւանդել արքունի գիմնազիոնի ուսումը մինչեւ 6-դ դասատան լրումը: Բայց դժուար չէ համոզվել, որ Ներսիսեան դպրոցի ուսումը հազիւ է հասնում գիմնազիոնի 4-որդ դասատան: Հոգաբարձուք եւ տեսուչը քաջ գիտեն, որ Ներսիսեան աշակերտները գրաբար չը գիտեն, աշխարհաբար ուղիղ կէտադրութեամբ եւ առանց սառասխալի մի թելադրութիւն գրել չեն կարող, օտար լեզուներից ոչ մէկը (արդէն լատիներէնը եւ յունարէնը չը կայ) կարգին չեն սովորած, ռուսերէնի մէջ շատ տկար են, թուաբանութեան մէջ (իրանք մաթեմատիկա են ասում) պատահում է որ վեցերորդ դասատան աշակերտներ քննութեան ժամանակ 101,101 գրելում դժուարանում են ու չեն կարողանում: Եթէ Թիֆլիսի ազգային հոգեւոր դպրոցում գիտութիւնը այդքան տըկար է, ի՞նչ պիտի լինի Շամախի, Շուշի, Երեւան, Ալէքսանդրապօլ: Շամախու հոգեւոր դպրոցը անզօր է այնտեղի արքունի քաղաքային դպրոցի հետ մրցելու. նոյնպէս եւ Երեւանի եւ միւս տեղերի դպրոցները:

Ձեր արդիւնաբերութիւնը այդչափ խախուտ եւ տկար լինելով, ո՞վ վարժապետ, ուսուցիչ, վարդապետ, հոգաբարձու եւ պարոններ, մի՞թէ իրաւունք ունէք ազգից համակրութիւն պահանջելու: Հայը իր զաւակը այնպիսի տեղ չի ուղարկի, ուր նորան ոչ իրաւունքներ են տալիս, ոչ ուսում, ոչ գիտութիւն: Վաճառական հարուստ հայի հետ որ խօսում ես, թէ՝ „ինչ լաւ կը լինէր որ մի քիչ աւելի ուսում սովորած լինէիր“, նա թէեւ համաձայնում է քեզ հետ արտաքուստ, բայց սրտում ծիծաղում է ինքն ասելով. Թէ „այս սոված ուսումնականը ուզում է ինձ խաբել, մի քանի դասեր ասել ինձ, մի երկու օրուայ հացը ճարելու համար“: Նա էլ հէնց նոյն կերպով է մտածում, ինչպէս որ մենք ցիգան հմայող կանայքը տեսնելիս, որոնք աղաչում են թէ „եկ, բաղդդ նայեմ“ եւ որոնց պատառոտած ճրնթաներին նայելով ասում ենք, „թէ դու բաղդի տեղը գիտենայիր, առաջ քեզ համար մէկը կը գտնէիր. սակայն քո նպատակը իմ երկու կօպէկս է“: Մեր գիւղացին էլ, մեր քաղաքացին էլ նոյնն են մտածում. „Ախ, սիրելի վարժապետ, քո շատ ուսումը որ քեզ սոված է թողել, հաց չէ տալիս, դորանից ինձ տուած մի փոքր կտորը ինձ ի՞նչ օգուտ կը տայ: Ուղղական հաց. սեռ. հացի, ուղղական կերակուր, սեռ. կերակրոյ. սահմանական եղանակի ներկայ՝ ուտեմ, ուտես, ուտէ... կատարեալ՝ կերայ, կերար, կերաւ: Հարցական դերանուն՝ ո՞վ: Անձնական դերանուն՝ ես, դու, նա: Այս խօսքերը, որչափ էլ ուզում ես կրկնիր, երեքնիր, դարձեալ հաց չի գնայ փորը“: Եւ մեր դպրոցների վարժապետները ահա այսպիսի միջնադարեան աբեղայական ցնդաբանութիւններ են աւանդում, որ հիմա աշխարհքումս ոչինչ օգուտ չէ բերում:

Վարժապետ պարոններ. տեսէք՝ այս տարի այնքան առատ են հունձքերը որ մի քանի տարուայ կերակուր ունենք: Բայց մեծ վտանգի մէջ ենք որ բնութեան այդ մեծամեծ պարգեւները փչանան: Ի՞նչու համար: Անձրեւից. որովհետեւ մեր երկրացիք սովոր են իրանց խուրձերը բերել կալերում դիզել. եւ այս տարի, երբ ամառվայ միջոցին սովորականից դուրս շատ անձրեւ է գալիս, դա կը փտեցնէ նորանց ցորենի ահագին հարստութիւնը: Սովորեցրէք որ սղոց մաշար բերեն, տախտակ քաշեն, կալերի մօտ մեծ մարագներ շինեն, եւ իրանց հունձքերը ապահով տեղերում դնեն, որ նախապաշարումով հաստատված հին պապական թիւր սովորութիւնները տեղի տան լուսաւոր եւ օգտակար գաղափարների եւ գործերի: Այս կերպով ժողովրդի փորը իրաւ կը մտնէ այն հացը, որ Աստուած նորան ուղարկել է: Բայց „ուտեմ՝ ներգործական բայ, ես՝ ենթակայ, զհաց՝ հայցական խնդիր ուտեմ-ին“ ասելով ոչ դու կը կշտանաս, ոչ քո աշակերտը:

Ուրեմն՝ մէկ կողմից ազգային դաստիարակութեան կենտրոնը անհոգ է դէպի բուն գործը, իսկ միւս կողմից դպրոցներն էլ քանակութեամբ եւ որակութեամբ բնաւ եւ երբէք չեն համապատասխանում ժամանակակից պահանջներին:

Ա. Ա.

ՆԱՄԱԿ ԳՕՐՈՒՑ

Յուլիսի 25-ին

Խօսենք այժմ հայոց երկսեռ ուսումնարանի վրա, որ գտնվում է աննախանձելի դրութեան մէջ. Ուսումնարանի թէ տնտեսական եւ թէ ուսումնական մասը շատ դժբաղդ վիճակի մէջ է: Քանի որ այստեղ պետական ուսումնարանները շատանում են, այնքան հայոց ուսումնարանը ընկնում է, որովհետեւ գօրեցիներից շատերը իրանց որդոց այնտեղ չեն ուղարկում: Այս ուսումնարանը երբեմն լաւ դեր է խաղացել, քանի

որ պետական ուսումնարանների թիւը քիչ է եղել, բայց այժմ դարձել է անկելանոց, չնորհիւ տեղիս հայ հասարակութեան, որն անտարբեր և սառն աչքով է նայում և որը աշխատում է փոխանակ առաջ տանելու, բարեկարգելու, աւելի յետադիմութեան հասցնել և մինչև անգամ անյայտացնել այդ ուսումնարանը։ Գօրեցիներից մի քանիսները ասում են թէ ուսումնարանը գործունեայ հոգաբարձուներ չունի, լաւ ուսուցիչներ չը կան. պէտք է լաւ հոգաբարձուներ ընտրել, պէտք է լաւ ուսուցիչներ հրաւիրել և այլն, բայց սրանք լոկ խօսքեր են։ Իսկ միւսները ասում են թէ աւելորդ է այդ ուսումնարանը, ոչինչ չեն սովորեցնում, ի զուր է այդտեղ փող մսխվում.... Այսպէս կը խօսեն քանի որ ուրիշ խօսելու նիւթ չունեն և կը լռեն։

Այս երկու տարի է ուսումնարանի վերաբերութեամբ վէճ կայ։ Հասարակութիւնը բաժանված է երկու կուսակցութեան, որոնցից իւրաքանչիւրը իր կողմից հոգաբարձուներ է ընտրում և ուղարկում հաստատութեան համար, բայց ոչ մէկի հաստատութիւնը չէ գալիս, միայն հրամայած է հոգևոր կառավարութեանը հսկել ուսումնարանի վրա։ Ի հարկէ այստեղ էլ Էջմիածինը իր հաշիւները կունենայ։ Այժմ ուսումնարանի տնտեսական մասը յանձնված է հոգևոր կառավարութեան անդամ Ներսէս քահանային։ Այստեղ քանի որ պետական օրիորդական ուսումնարան չը կար, հայոց ուսումնարանում աշակերտուհիների թիւը երեք անգամ չատ էր աշակերտներից, բայց այժմ սեպտեմբերից բացվում է օրիորդական պրօգիմնազիա և հայոց ուսումնարանում կամ չեն լինի օրիորդներ և կամ եթէ լինեն, այն էլ թւով քիչ։ Հայոց ուսումնարանը չունի և լաւ ուսուցիչներ, կարծես թէ մեր ուսումնարանը բաղդ չունի։ Թէպէտ երբեմն գալիս են լաւ ուսուցիչներ հայոց լեզուի, բայց տարաբաղդաբար նրանք մէկ կամ երկու տարուց աւելի չեն մնում, և հոգաբարձուները մի անտեղի պատճառ գտնելով արձակում են նրանց։ Խնդրեմ ասէք, այն ուսումնարանում, որտեղ ուսուցիչները չուտ չուտ են փոխվում, ինչ յառաջադիմութիւն կը լինի։ Դեռ ուսուցիչը հազիւ թէ ծանօթանալով աշակերտների հետ, յանկարծ փոխվում է։ Կարծես թէ դիտմամբ են անում գօրեցիները այս, որպէս զի հայոց լեզուն առաջ չը գնայ, որովհետև չատ են ատում այդ լեզուն, իսկ միւս առարկաների ուսուցիչները տարիներով են մնում։ Ռուսաց լեզուի ուսուցչուհին, որը տաս տարի է ուսուցչութիւն է անում և որը այս տաս տարվայ մէջ ոչ մի յառաջադիմութիւն չէ ցոյց տուել, սրան չեն կարողանում փոխել, որովհետև ուսուցչուհին չատ բարեկամներ ունի այստեղ, որոնք պահում են սրան իր պաչտօնի մէջ։

Զարմանալի ժողովուրդ են գօրեցիները։ Բաւական չէ որ իրանք զրկված են իրանց մայրենի լեզուից և խօսում են օտար (վրացերէն) լեզուով, աչխատում են, որ իրանց որդիքն էլ զրկվեն այդ լեզուից։ Սրանք աւելորդ են համարում այդ լեզուն։ Եթէ հայ գօրեցուն հարցնէք թէ դու ազգով ինչ ես, կը պատասխանի թէ հայ եմ, իսկ եթէ ասես թէ գիտես քո մայրենի լեզուն, կը պատասխանի, «էհ բան չունիս, ինչ հարկաւոր է հայերէն լեզուն, որտեղ է ընդունված»։ Ահա այս կարծիքի են սրանք իրանց մայրենի լեզուի վրա։ Ամօթ և հազար ամօթ գօրեցիներին։ Ես չեմ կարող ասել թէ գօրեցիները ինչու են իրանց որդոց օտար ուսումնարանում տալիս. պէտք է տալ, բայց իր ժամանակին, այսինքն երբ կրթված կը լինեն իրանց մայրենի լեզուով։ Բայց այս բանը չեն հասկանում. գոնէ պէտք է հասկացնեն։ Ո՞վ պէտք է հասկացնի, եթէ ոչ հոգևոր հայրերը, բայց սրանցից էլ անբաղդ ենք մենք՝ գօրեցիներս։ Մեր քահանաների մեծ մասը տգէտ են, ուսումից զուրկ են։ Եկեղեցում չէք լսի ոչ կրօնի և ոչ ազգի վերաբերութեամբ քարոզներ, միայն կը լսէք հարուստ ննջեցեալների վրա ճառեր, որպէս զի տէրերը աւելի փող տան իրանց։ Այնպիսի հարուստ ննջեցեալներին գովում են, որոնք գովելու արժանի չեն։

Գօրին լինելով յաջորդարան, չունի այժմ յաջորդ, որովհետև ոչ մի յաջորդ չէ դիմանում գօրեցիներին։ Վարդապետները լաւ են ճանաչել գօրեցիներին և հոգևոր իշխանութիւնը ում որ նչանակում է,—չէ գալիս։ Մօտիկ ժամանակում Էջմիածինը նչանակել է այս տեղ մի վարդապետ, բայց նա մերժել է Էջմիածնի խօսքը ասելով. «Փարաջէս և վեղարս սև են և երեսս էլ չեմ սևացնի գօրեցիների մէջ, աւելի լաւ եմ համարում մահ անապատի մէջ, քան կեանքը գօրեցիների հետ»։ Այսպէս հոգևոր կառավարութիւնը մնացել է անտէր, և կառավարվում է երկու անդամներով։

Սեպտեմբերից հայոց ուսումնարանը Ս. Աստուածածնայ եկեղեցու գաւթից տեղափոխվում է իր սեփական չինութեան մէջ, որ գտնվում է քաղաքային ուսումնարանին կից։ Ճչմարիտն ասած չատ յարմար չինութիւն է ուսումնարանի համար, բայց եթէ այստեղ տեղափոխվեց, դժվար թէ կառավարվի, որովհետև այն ժամանակ ուսումնարանը կը զրկվի տարեկան 600 ր. որ մինչև այժմս քրէհ էր բերում այս չինութիւնը. և այդ ժամանակ էլ հազիւ էր կառավարվում, այժմ ինչպէս կը կառավարվի։ Բացի երկսեռ ուսումնարանից, այնտեղ տեղափոխվում է և հոգևոր կառավարութիւնը, որտեղ պէտք է լինի և յաջորդարանը։ Եթէ իրաւ հոգևոր կառավարութիւնն ու յաջորդարանը տեղափոխվեց այստեղ, այն ժամանակ ուսումնարանին էլ ոչինչ տեղ չի մնայ։

Գօրեցի

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Թիֆլիս, 25 յուլիսի

Կը խնդրեմ խոնարհաբար ձեր յարգութիւնից որ տեղի տաք այս իմ նամակիս ձեր պատուական օրագրի մէջ ի պատասխանի ամսոյս 13-ին «Մչակի» 134 համարում տպած նամակին։

Գիտեմ, մի որ և իցէ պարոն իբր իմ հարսանեաց հանդիսականներից, անձնական կրքից ըստիպված չօչափել է իմ տանու ծխատէր Մողնու եկեղեցու Արիստակէս աւագ քահանայի պատիւը, և ինչից ստիպված այդքան զրպարտութիւններ իր խօսակցութեան առարկայ է չինել և ձեր պատուական օրագրի նիւթ։ Ի՞նչքան այժմ Զինաստանում պատահած անցքերը անգիտելի են ինձ, այնքան ևս անտեղի և զուր է մի ումն հանդիսականի ձեզ գրած նամակը Տէր Արիստակէսի մասին։

Տէր Արիստակէս հայրը է իմ տանու քահանան, որին ես մի քանի օր առաջ խնդրել էի, թէ ամսոյս 5-ին պէտք է ինձ պսակէ, և նա կիրակի օրը պայմանադիր եղեալ ժամանակին եկաւ և կատարեց իր պարտքը. Նա ոչ ոքից ոչ երկիւղ ունէր և ոչ քաչվելու բան։ Ճչմարիտն եմ ասում, որ այն նամակը, որի մէջ զրպարտութիւններ են պարունակվում, բոլորովին զուր է, որովհետև երբ ձեր գազէթը ինձ մօտ կարդացին, բոլորովին զարմացայ, և ասացի թէ այդքան էլ սուտ բան կը գրեն մի կենդանի մարդու վրա։

Տէր Արիստակէս հօրը թող չը զգուչացնէ այն ստապատիր յօդուած գրողը, իրան զգուչացնէ, որ միւս անգամ իրաւունք չը տայ իր լեզուին և գրչին դուրս գալու այդպէս անիրաւ կերպով գրաւոր հանդէս և խաբել պարզամիտներին։

Գործը վերաբերում է Ծղնէթի տէր Սարգիս քահանային, որին ես առանձին տոմսակով չէի հրաւիրած. սխալ է այդ, այլ գուցէ կողմնակի կերպով հրաւիրված լինէր, ես ինչ կարևորութիւն ունէի նրան սպասելու և նրանից նեղանալու, քանի որ ես իմ քահանային իրան ժամանակին իմ տանս պատրաստ գտայ և որն էլ ինձ պսակեց։ Ահա այս նամակս գրում եմ ի միամտութիւն ձեր պատուական թերթը կարդացողներին, որ տէր Արիստակէս աւագ քահանան իր օգտի համար չէ խաբել տէր Սարգսին, ինչպէս ասում է նամակ գրողը, որովհետև ես էի տէր Արիստակէսին արդիւնք տուողը և ոչ թէ տէր Սարգիսը, այս վերջինին ես պատրաստ էի չահել իբրև քահանայ, եթէ իր ժամանակին կը գտնուէր։

Ճչմարիտն եմ ասում, երանի կը լինէր մեզ, եթէ մեր բոլոր հոգևորականները այնպէս լինէին իրանց պատիւը ճանաչող և բարոյական՝ ինչպէս տէր Արիստակէսը. յուսով եմ, որ այս խօսքիս համար կը վկայեն նրան ճանաչողները, և նոյն իսկ հոգևոր իշխանութիւնը։

Ես թողնում եմ նրա լաւ յատկութիւնների գովելը արժանաւոր գրչի, այն է, նրա արած ծառայութիւնները եկեղեցուն, թող այսքանով բաւական լինի պարոն հանդիսականը, թող չարը ճանաչէ և չը յարձակվի անտեղի կերպով այն անձի դէմ, որը յայտնի է Թիֆլիսի հասարակութեան։

Թէև չարժէր նրան պատասխան տալը, բայց գուցէ լռութիւնը տեղի տար կարդացողներին հաւատալու այն սխալ և զուր լուրին։

Յուսով եմ, որ դուք այս իմ նամակս կը տպէք ձեր գազէթի մէջ։

Եագօր Նաւտիկեանց

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Բագու, յուլիսի 20

Ամսոյս 20-ին տեղիս հաչտարար դատարանում քննվեց չատ հետաքրքիր և չեղած գործ։ Գործն այս է. դեկտեմբեր ամսին տեսուչ Բագուի Մարդասիրական ընկերութեան ուսումնարանի բժիչկ Արամեանց հրաւիրեց Թիֆլիսի «Մեղու Հայաստանի» խմբագիր պ. Սիմէօնեանցի միջնորդութեամբ օրիորդ Մարիամ Վարձելեանին վարժուհու պաչտօնը վարելու օրիորդաց ուսումնարանում. այս պայմանով օրիորդ Վարձելեանը պէտք է ստանայ Թիֆլիսում 100 րուբլ ճանապարհի ծախս, իսկ ռոճիկ 400 ր. այսինքն 50 ր. ամսական յունվարի մէկից մինչև սեպտեմբերի մէկը։ Օրիորդ Վարձելեանց ստացաւ Թիֆլիսում պ. Սիմէօնեանցից 100 րուբլ ճանապարհի համար և այստեղ ռոճիկ մինչև յունիսի մէկը 250 րուբլ։ Մայիսի ռոճիկը տալու ժամանակ պ. Արամեանցը ասում է օրիորդին, որ յունիսի ամսի մէկից նա իր վերոյիչեալ պայմանը վերջացնում է։ Այս պատճառով օրիորդը տալիս է խնդիրք Մարդասիրական ընկերութեան խորհրդին հարցնելով թէ ինչ պատճառով Արամեանցը զրկում է նրան ամառվայ երեք ամսվայ 150 րուբլուց։ Այս խնդիրքի պատասխանը օրիորդ Վարձելեանը ստանում է 26-ին յունիսի ընկերութեան նախագահից։ Այս նամակով Մարդասիրական ընկերութեան խորհուրդը մերժում է օրիորդին 150 րուբլ։ Օրիորդ Վարձելեան մնալով տարակուսեալ դիմում է տեղիս հաչտարար դատարանին որ գոնեա այս ճանապարհով ստանայ իր փողը։ Ինչպէս վերև յիչեցի այս ամսի 10-ին քննութիւն եղաւ։ Ընկերութեան կողմից պաչտպան նչանակված էր տեսուչ պ. Արամեանց, իսկ օրիորդի կողմից իր եղբայր Արչակ Վարձելեանցը։ Վերջապէս դատաւորը վճռեց պահանջել ընկերութիւնից յօգուտ օր. Վարձելեանցի 150 ր. և դատաստանական ծախս (судебныя издержки) 10 ր.։ Այս վճռին Արամեանց չը յօժարվեցաւ և կամեցաւ դիմել գաւառական դատարանը։

Վերջացնելով նամակս չեմ կարող իմ ցաւս չը յայտնել նախ՝ Մարդասիրական ընկերութեան մասին, որ իր ծառայողներին այն աստիճան է հասցնում, որ նրանք դիմում են դատաստանը. երկրորդ՝ պ. Արամեանցի մասին որ ինչպէս ուսեալ մարդ, մանկավարժ, այսպէս անարդար կերպով վարվում է մի օրիորդի հետ, և երրորդ՝ պ. Սիմէօնեանցի մասին, որ լաւ գիտենալով Բագուի Մարդասիրական ընկերութեան ինչ լինելը, ճանաչելով նախագահին և անդամներին, խորհուրդ է տուել օրիորդ Վարձելեանին թողնել Թիֆլիս և գնալ Բագու, ինչպէս գառը գայլերի մէջ մտնելու համար։ Ընկերութեան այս գործերը լաւ ընթացքին չեն հասցնի նրան։ Տաս տարուց աւելի է ինչ որ ընկերութիւնը ուսումնարան ունի,—և ինչ դրութեան մէջն է նա. ունի մինչև հարիւր աչակերտ և վաթսունի չափ աչակերտուհիք։ Ուսումը հասնում է պետական դպրոցների առաջին դասատան պրօգրամային, չը նայելով որ այսքան տարի է ուսումնարանը հիմնվել է և ընկերութեան մայր-գումարը հասնում է մինչև 50,000 րուբլու։ Ընկերութիւնը առաջին անգամ չէ որ այդպէս է վարվում ուսուցիչների հետ. նա կարծես մէկ պատճառ է որոնում ուսուցիչների դէմ, որպէս զի մին միւսի ետևից հեռացնէ նրանց։ Միայն թէ դեռ ոչ ոք քաջութիւն չէ ունեցել բողոքել հաչտարար դատարանը։

Հարկաւոր եմ համարում աւելացնել, որ ինչպէս լաւ ծանօթ օր. Վարձելեանցի հետ, օրիորդը ինձ ասել է որ մտադիր է, փողը ստանալուց յետոյ, դատաստանական ծախսը ինչ որ կը հասնի նրան, նուիրել ձեր խմբագրութեան միջնորդութեամբ Վանի սովեալներին։

***

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Անձրևային եղանակները չարունակվում են Թիֆլիսում և նրա չրջականերում։

—

«Новости» լրագիրը լսել է որ Կովկասեան փոխարքայութիւնը դառնալու է գեներալ-նահանգապետութիւն։

—

Ներքին գործերի մինիստրի կարգադրութեամբ «Голосъ» լրագիրը վեց ամսով դադարեցաւ։ Յայտնի է որ «Գօլօս» լրագիրը ռուսաց թերթերից ամենատարածված թերթն է և մեծ հռչակ ունի և օտար երկիրներում։ Նա ռուս մեծ թերթերից միակն է որ հասել է 25,000 բաժանորդների թւին։ «Գօլօսի» վեց ամսով դադարելը մեծ նիւթական վնաս կը տայ նրա խմբագրութեանը։

—

ՆՈՒԽՈՒՑ մեզ գրում են։ «Հայոց ուսումնարանի հոգաբարձութիւնը կամենում է երկու ուսուցիչ հրաւիրել, իւրաքանչիւրը 600 րուբլ ռոճիկով, այն ինչ ուսումնարանի ամբողջ եկամուտը տարեկան 700 րուբլ է։ Խորհուրդ կը տանք հոգաբարձութեանը նախ ապահովացնել դպրոցը և յետոյ հրաւիրել վարժապետներին։ Եթէ ոչ նոր հրաւիրվածներին էլ մի քանի ամիս չանցած, փողի պակասութեան պատճառով և տէր Սիմէօնի խորհրդով, կարձակեն, ինչպէս արդէն արել են նախկին ուսուցիչներից չատերի հետ։»

—

Այս ուրբաթ օր, յուլիսի 31-ին լինելու է Արծրունու թատրոնում հայ թատրոնասէրների ներկայացումն։ Պրօգրամը չատ լաւ է կազմված և համապատասխան է բոլորովին ամառվայ ներկայացմանը։ Կը խաղան «Ժանօ և Ժանէտ» օպերէտ-վօդըվիլ 1 արարածով, թարգ. Գ. Շահբուդաղեանի, որին կը մասնակցեն տիկին Փաչայեան-Տէր-Գրիգորեան, պ. պ. Սուքիասեան և Միրաղեան, նոյնպէս «Երեք ապտակներ» վօդըվիլ 1 արարուածով, թարգմ. Յ. Տէր-Գրիգորեանի, որի մէջ կը մասնակցեն տիկին Փաչայեան-Տէր-Գրիգորեան, պ. պ. Սարգսեան, Տէր-Գրիգորեան, Վարձելեան և Միրաղեան։ Վերջապէս կը լինի և Ջաւէչտ, բաղկացած երեք նօմէրներից. տիկին Փաչայեան-Տէր-Գրիգորեան կը կատարէ «Գիւղական փօստատար» պատկերը երգեցողութեամբ, պ. Տէր-Գրիգորեան կը պատմէ «Պատկերներ ժողովրդական կեանքից» և պ. Սուքիասեան կերգէ։ Ներկայացման սկիզբը $8^1/_2$ ժամին է։ Տեղերի գները սովորական են և տոմսակները կարելի է ստանալ Արծրունու թատրոնի կասսայում։

—

Քիլվար գիւղի դպրոցի հոգաբարձու պ. Մ. Յովհաննիսեան պատասխանելով «Մչակի» № 98 մէջ տպված Ղուբայի ստացած նամակին, ասում է որ Քիլվարի դպրոցը ստանում է «Մարդասիրական» ընկերութենից ոչ թէ 350 րուբլ տարեկան, այլ միայն 300 րուբլ։ Պարոնը հետևեալ հաչիւ է անում. Բագուի Մարդաս. ընկերութենից 300 ր., Արզանգուլեանց քահանայից 1 ր. և 1879 թւից մնացած 195 ր. 71 կօպ. գումարի հետ կանի 496 րուբլ 71 կօպէկ գումարը, որից հանելով ծախս՝ մի ուսուցչի տարեկան վարձ 180 ր., գրքեր և մանր ծախսեր դպրոցի վրա 30 ր. 30 կ., ընդամենը 210 ր. 30 կ., մնում է 1881 թւի համար 286 ր. 41 կ., որ պահվում է նոյն պ. Յովհաննէսեանի մօտ։ Պ. հոգաբարձուն հաւատացնում է որ ուսման կողմիցն էլ դպրոցը լաւ է գնում։

—

ԱԽԱԼՑԽԱՅԻՑ մեզ գրում են. «Յուլիսի 23-ին տեղիս հայոց ժողովուրդը ներկայացրեց մի համառօտ և ազդու խնդիր առաջնորդական փոխանորդ գերապատիւ Գրիգոր արքեպիսկոպոս Սագինեանցին, որով պահանջում է երեք եկեղեցիների, այն է Ս. Ստեփաննոս, Ս. Լուսաւորիչ և Ս. Փրկիչ մայր-եկեղեցու հաչիւները։ Երբ երեցփոխան պ. Յովհաննէս Վանցեանցից ժողովուրդը պահանջեց մատեաններ, յարգելի պարոնը փոխանակ ներկայացնելու ճիչդ ժապաւինեալ մատեաններ, ներկայացրեց հատ ու կտոր մանր մունր և խառն ի խուռն թղթերի կտորներ, որոնց վրա արած էր իր նկատողութիւնները, իսկ ժապաւինեալ մատեանների հետք էլ չը կար 1879, 1880 և 1881 թւերի ընթացքում։ Դորա համար կազմվեցաւ արձանագրութիւն, որի զօ-

րութեամբ կնքվեցաւ նախ եկեղեցական կասսան և ապա երեցփոխանական սենեակը։ Հասարակութիւնը դիտաւորութիւն ունի մի խնդիրք ներկայացնել վիճակային կօնսիստօրիային, որով պէտք է պահանջէ նախ՝ կարգել նոր հաշւատեսներ, որովհետև հին հաշւատեսները յաջորդարանի մէջ ժողովրդի առջև և յաջորդի ներկայութեամբ յայտնեցին որ տարէն 400-ական րուբլ էին ստացել երեցփոխանից, երկրորդ՝ քննել և զննել ներկայացրած թղթերի կտորները, երրորդ՝ տեսնել հին տարվայ երեցփոխանական հաշիւը։ Փառք Աստուծու որ մեր ախալցխացիները սկսել են վերջապէս հասկանալ իրանց իրաւունքը և պաշտպանել իրանց շահերը։ Բայց արդէն կազմվել է մի կուսակցութիւն Վ. անցեանցին պաշտպանելու համար։»

—

Այսօր լինելու է աճուրդ կապալով տալու համար Քամոյեանց եկեղեցու մօտ, եկեղեցական հողի վրա շինած տները։ Այդ տների պատմութիւնը այս է։ Ցամն երկու տարի առաջ պ. Շաբուրօվ Մակար եպիսկոպոսի համաձայնութեամբ յանձն առաւ շինել այդ տները և 12 տարի շարունակ ինքն շահվում էր ստանալով 3,000—4,000 րուբլ տարեկան, իսկ եկեղեցուն վճարում էր 70 րուբլ տարեկան կապալադրամ։ Այժմ նա կրկին աշխատում է կապալով վեր առնել այդ տները, բայց այս անգամ 60 տարով, առաջարկելով եկեղեցուն վճարել տարեկան կապալադրամ 600 րուբլ։ Թիֆլիսի հայոց կօնսիստօրիան Շաբուրօվի կողմն է բռնում, երևի մի որ և է շահ ունենալով այդ գործից։ Յոյս ունենք որ ծխականները այսօր հաւաքվելով առաջնորդարան, կը խանգարեն Շաբուրօվի դիտաւորութիւնները։ Արդէն այս օրերս մէկ ժողով է եղել այդ հարցի մասին և ծխականներից գրեթէ ոչ ոք չը կար, բացի պ. Շաբուրօվի կուսակիցներից։ Լաւ բան է՝ ստանալ 4,000 րուբլ տարեկան և վճարել 600 րուբլ միայն։ Մեր հոգևոր իշխանութեան ներկայացուցիչները հոգում են ոչ թէ եկեղեցու օգուտների մասին, բայց իրանց անձնական շահերի մասին։ Երևի Մամբրէն հետեւում է Մակար եպիսկոպոսի շաւղին։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՆԳԼԻԱ

—

Անգլիական համայնքների ժողովը վերջացրեց չափազանց խրթին և դժուար գործ. իրլանդական կալուածական օրէնքը արդէն քննված է մանրամասնաբար Գլադստօնի անմիջական առաջնորդութեամբ։

Երբ քննվեցան և մերժվեցան յօդուածների վերջին խմբագրութիւնները, ժողովի մէջ մեծ ծափահարութիւններ տեղացին 'ի պատիւ Գլադստօնի, որ այդ ժամանակ իր տեղից վեր էր կացել։ Առաջին մինիստրի յայտնութիւնը հերթական պարապմունքների վերջանալու և ժողովի նիստերի փակվելու մասին նոր ծափահարութիւններով ընդունվեցան։

Շատ քիչ է պատահել, որ մի որ և է ազգային ժողով այդքան աջողութեամբ և բարեխղճաբար աշխատէր, ինչպէս անգլիական համայնքների այժմեան ժողովը։ Աւելի էլ քիչ է պատահել որ և է ժողովին գործ ունենալ այդպիսի ընդարձակ և նշանաւոր սօցիալական վերանորոգութեան հետ, ինչպէս Գլադստօնի կալուածական օրէնքն է։ Ժողովը ստիպված էր քննել Իրլանդիայի կալուածական դրութեան բոլոր մանրամասները, պէտք է լսէր հետաքրքրված անձանց և մասնագէտների ընդարձակ ճառերը, պէտք է տանէր իրլանդական անհաշտ պատգամաւորների թշնամական յարձակմունքները և ուշադրութիւն չը դարձնէր ընդդիմադրականների դրած արգելքների վրա։ Համայնքների ժողովը աջողութեամբ լուծեց այն խնդիրը, որ շատերը անլուծելի էին համարում մի քանի հարիւր անդամներից բաղկացած ժողովի համար։ Գլադստօնի օրէնսդրական նախագիծը մշակված է, բազմակողմանի քննութեան է ենթարկված, ուղղված և լրացրած է ժողովից ամենակատարեալ կերպով։ Օրինագծի մէջ ոչ մի խօսք չէ մնացել, որ կշռված չը լինէր պարլամենտից հասարակական կարծիքի և ազատ մամուլի անմիջական հսկողութեան տակ։

Այդ պատճառով համայնքների ժողովը իրաւունք ունէր յայտնել իր բաւականութիւնը գործի աջողութեամբ վերջացնելու առիթով։ Ծափահարելով աշխատասէր մինիստր Գլադստօնին, ժողովը մի և նոյն ժամանակ գնահատեց և իր աշխատանքները։

Անգլիական պարլամենտի կատարած գործը մանաւանդ նշանաւոր է և այն պատճառով, որ կալուածական նոր օրինագիծը շօշափում էր կալուածատէրերի շահերը, որոնք ազդեցութիւն ունեն թէ համայնքների ժողովի և թէ երկրի մէջ։ Հարկաւոր էր անձնազոհութիւն տիրապետող տնտեսական նախապաշարմունքներից հրաժարվելու և օրէնսդրութեան մէջ այնպիսի մի նոր կենսական սկզբունք մտցնելու համար, որ կարող էր ազդել Անգլիայի հասարակական ապագայ կազմակերպութեան վրա։ Ֆրանսիայի գործիչներից շատերը պախարակում էին մի ժամանակ Գլադստօնի օրինագիծը, նրան վտանգաւոր համարելով կալուածական սեփականութեան սուրբ իրաւունքների համար։ „Journal des Débats“ լրագիրը ինքնահաւանութեամբ զգուշացնում էր Անգլիայի Գլադստօնի ընտրած „վտանգաւոր“ ճանապարհի դէմ։ Լրագիրը իր անմշակ յօդուածներով ապացուցեց, որ նա բոլորովին ծանօթ չէ Իրլանդիայի կալուածական և երկրագործական իսկական դրութեան հետ։ Նոյնպէս թեթևամտութեամբ վերաբերվեցաւ Իրլանդիայի կալուածական վերանորոգութեանը „République Française“ լրագիրը, որ իրան հմուտ է համարում սօցիալական և տնտեսական գիտութիւնների մէջ։ Այս լրագիրը մինչև անգամ մանրամասն քննութեան չենթարկեց Գլադստօնի օրինագիծը, այլ բաւականացաւ ընդհանուր և կարճառօտ դատողութիւններով, որոնք թերահաւատութեամբ և կասկածանքով էին վերաբերվում այդ „համարձակ“ օրինագծին։ Այս կողմից անգլիական մամուլը աւելի հմուտ յայտնվեցաւ սօցիալական գիտութեան մէջ։

Համայնքների ժողովի վճիռը Տրանսվաալի մասին մի փառաւոր յաղթութիւն է համարվում Գլադստօնի համար։ Պահպանողական կուսակցութիւնը վաղուց պատրաստվում էր կառավարութեան արտաքին քաղաքականութեան վրա յարձակվելու համար և դրա համար նա աւելի լաւ առիթ համարեց Գլադստօնի քաղաքականութիւնը բօերների հետ, որոնք լորդ Բիկօնսֆիլդի ժամանակ կատարելապէս հնազանդեցրած էին անգլիական իշխանութեանը և որոնք այժմ բրիտանական զօրքերի անաջողութիւններից յետոյ կատարեալ անկախութիւն են ձեռք բերել, որովհետև այժմեան մինիստրութիւնը բոլորովին հրաժարվել է նուաճողական քաղաքականութենից։ Բիկօնսֆիլդի վաղեմի մինիստրութեան անդամ պ. Գիկս սատրիկ յարձակվեցաւ այժմեան կառավարութեան արտաքին քաղաքականութեան վրա։ Սկսվեցան վիճաբանութիւնները։ Գլադստօն մի ընդարձակ ճառով մանրամասնաբար մեկնեց իր բռնած ընթացքի շարժառիթները արտաքին քաղաքականութեան վերաբերութեամբ առհասարակ և Տրանսվաալի հարցի առիթով մասնաւորապէս։ Այդ ճառից յետոյ համայնքների ժողովը ձայների նշանաւոր մեծամասնութեամբ հաւանութիւն տուեց Գլադստօնի քաղաքականութեանը։

Դուբլինի մէջ կալուածական միութիւնը փողոցի վրա մի նշանաւոր ցոյց արաւ, որին մասնակցում էին մօտ 10,000 արհեստաւորներ։ Այնուհետև դրանք ժողով կայացրին, որի ժամանակ խօսեցին պարլամենտի անդամներ Գիլլի և Սեկստօն։ Նրանք քննադատում էին իրլանդական կալուածական նոր օրէնքը և ապացուցանում էին երկրագործներին, որ նրանք պէտք է հաւասար իրաւունքներ և սեփական հողեր ունենան։

Արտասահմանի մէջ զանազան ազգութիւնների պահպանողականները զարմանք էին յայտնում, որ անգլիական ներքին գործերի մինիստր Հարկօրտ, պահանջելով Միացեալ Նահանգների կառավարութենից խիստ միջոցներ գործ դնել ֆենիների դէմ, ինքը ոչինչ կարգադրութիւն չարաւ Լօնդօնի մէջ հաւաքված սօցիալական ժողովի դէմ։ Երբ պարլամենտի մէջ մինիստրին հարց առաջարկվեց այդ առիթով, նա յայտնեց հետևեալ կարծիքը. „Եթէ յեղափոխական ժողովի նպատակը լինէր մեր երկրի մէջ կամ արտասահման որ և է յանցանք գործել, այն ժամանակ կառավարութիւնը պարտաւոր էր միջամտել, ի նկատի ունենալով, որ դատաստանական միջոցները կարող են օգտաւէտ պտուղներ տալ։ Բայց կառավարութիւնը իրաւունք չունէր միջամտել, որովհետև ժողովի մէջ միայն կարծիքներ էին յայտնվում։“ Սրանից երևում է, որ անգլիական կառավարութիւնը չէզոք է մնում, երբ միայն կարծիքներ են յայտնվում և միջամտում է գործին միայն այն ժամանակ, երբ որ և է յանցանք է պատրաստվում։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—Լրագիրները հաղորդում են, որ Կ. Պօլսի հայ կաթոլիկների Ազարեան կաթողիկոսը այս օրերս ներկայացաւ սուլթանին և սուլթանը շընորհեց նրան մեջիդիէի պատուանշանը։

—Ամերիկայից հեռագրում են լրագիրներին, որ Գարֆիլդ նախագահի առողջանալու համար բժշկները երաշխաւոր են։

—Անգլիայում, Գլազկօի մէջ գտան դինամիտի մեծ պահեստ։ Դուբլինից գրում են որ կալուածատէր Ջվարտէն վիրաւորված է բէվօլվէրով։

—‹Голосъ› լրագրի Բերլինի թղթակիցը հաղորդում է որ իշխան Բիսմարկ ստացել է անյայտ անձինքներից սպառնալի անանուն նամակներ։ Նրան իր ամբողջ սերունդով սպառնում են ոչնչացնել։

—Սօֆիայից հեռագրում են, որ գեներալ Էրնրօտ կը վերադառնայ Սօֆիա։ Այս օրերս հասաւ Բօլգարիա ինժինէր Սարուվէ բանակցելու համար Բօլգարիայում երկաթուղիներ շինելու նպատակով։

—‹Temps› լրագրին հեռագրում են Բերլինից որ դարձեալ եօթ սօցիալիստներ աքսորված են Լայպցիգից։

—Հաստատվում է որ Միդհատ փաշան կաքսորվի Րօդօս կղզին։

—Լօնդօնի մի քանի լրագիրները հաւատացնում են որ անգլիական կառավարութիւնը հրամայել է պօլիցիային տեղեկանալ թէ ովքեր են մասնակցել Լօնդօնում նորերումս կայացած սօցիալիստների ժողովին և դիտաւորութիւն ունի դատի ենթարկել ժողովի գլխաւոր մասնակցողներին։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Կ. Պօլսում կանայք և երեխաները վերջին պատերազմի մէջ սպանված զինուորների ամեն օր անհանգստացնում էին ֆինանսների մինիստրին, պահանջելով իրանց խոստացված նիւթական օժանդակութիւնը։ Բայց տեսնելով որ բոլոր աղաչանքները զուր էին, մի օր, երբ մինիստրը դուրս էր գալիս դիւանատանից, կանայք շրջապատեցին նրան և փայտերով սաստիկ ծեծեցին նորին գերազանցութեանը։ Այդ անցքից յետոյ փողը իսկոյն տրվեցաւ նրանց։ Կանայք տեսնելով որ այդ միջոցով բաւականութիւն ստացան, դիտաւորութիւն ունեն ամեն տարի ֆինանսների մինիստրի հետ այդ ազդու միջոցը գործ դնելու։

*
* *

Վիէննայի Իօզէֆշտադտի թատրօնում օրկէստրի կառավարիչը արձակեց իր օրկէստրի բոլոր մարդկանց և նրանց տեղ հրաւիրեց երաժիշտ կանանց և օրիորդներին, որոնք երաժշտական բարձրագոյն դպրոցի մէջ իրանց ուսումը աւարտած են։ Ներկայացման ժամանակ այդ երաժիշտ կանայք միշտ հագնված են լինում սև զգեստներով, առանց որ և է զարդարանքի։

*
* *

Թիֆլիսում սարսափելի կերպով բազմացել են վերջին ժամանակներ զանազան հրապարակական այգիներ երգիչներով, երգչուհիներով և գիմնաստներով և գեղեցիկ կանանցով։ Օրկէստրի հնչիւններից ոգեւորվելով մեր զանազան դասակարգերի նոր սերունդը ամեն գիշեր անցնում է իր ժամանակը այդ տեսակ այգիներում, ուտելով, խմելով, կարողութենից վեր փողեր վատնելով, մեծ մասամբ քնքոյշ սեռի յայտնի ներկայացուցիչների հասարակութեան մէջ։ Մի որ և է առևտրական գործակատար, որ ամիսը մի 50 րուբլ ռոճիկ է ստանում, ծախսում է ամեն երեկոյ 10 մինչև 15 րուբլ։ Հարցնող լինի՝ որտեղից է ճարում նա այդ փողերը, որ ամիսը կանի 300 րուբլուց աւելի, եթէ ոչ գողանալով իր տիրոջից։

*
* *

Մի քանի ժամանակ սրանից առաջ մի հայուհի, Նազիկ Միսակեան անունով, եգիպտական խեդիվի հարեմից փախել էր Նէապօլ։ Չը նայելով խեդիվի բոլոր աշխատութեանը յետ դարձնել փախստականին Իտալիայի պօլիցիայի միջոցով, այդ նրան չաջողվեցաւ։ Նէապօլում հայուհին ծանօթանում է մի հարուստ երիտասարդի հետ և պսակվում։ Հարսանիքից առաջ Նազիկը պատրաստել է տալիս հրաւիրատոմսակներ և ուղարկում է խեդիվի հարեմը իր բարեկամուհիներին, հրաւիրելով հարսանիք։ Խեդիվը—Իզմաիլ փաշան նամակները ստանալուն պէս ոչնչացնում է, բայց նրա հարեմի գեղեցկուհիք կողմնակի կերպով տեղեկանում են փախստական Նազիկի նախանձելի վիճակի մասին և այն օրից Իզմայիլ փաշան ստիպված է աւելի խիստ կերպով հսկել իր հարեմի վրա։

*
* *

Այժմ բոլորի ուշադրութիւնը իր վրա է դարձնում իշխանուհի Հուսէյն, Իզմաիլ փաշայի երկրորդ որդու կինը։ Իշխանուհին իր բոլոր սևամորթ ծառաներին սպիտակ զգեստ է հագցրել, նրա կառքի սև ձիաների սարքը պատրաստված է սպիտակ կաշուց արծաթեայ զարդարանքներով, իսկ կառքի ներսը պատած է սպիտակ մետաքսեայ կերպասով։ Այդ կերպ զարդարած կառքի մէջ նստած և շրջապատված սևամորթ, սպիտակազգեստ ծառաներով, իշխանուհին շրջում է քաղաքի փողոցներում, ուշադրութիւն չը դարձնելով ժողովրդի զարմանքի և կրօնապաշտ մահմետականների դժգոհութեան վրա։ Իշխանուհու սկեսրայրը, նախկին խեդիվը, որ այժմ ապրում է Նէապօլում, խիստ յանդիմանել է իր հարսին հրամայելով նրան անյապաղ փոխարինել սպիտակ գոյնը մոյգ գոյնով, մնացած իշխանուհիների սովորութեան համեմատ։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 27 յուլիսի։ Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 96 ր. երկրորդ 94 ր. 62 կ., երրորդ 94 ր., չորրորդ 94 ր. $37^{1}/_{2}$ կ., ներքին առաջին 5% փոխառութեան տոմսակը արժէ 225 ր., երկրորդ 223 ր. 75 կ., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 91 ր. $75^{1}/_{2}$ կ., երկրորդ 92 ր. 75 կ., երրորդ 91 ր. 7 կ., ոսկի 7 ր. 80 կ.։ Ռուսաց 100 ր. Համբուրգի վրա արժէ 219 մարկ, 27 պֆ.։ Բօրսայի տրամադրութիւնը ամուր է։

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉ անունով **ՄԵՐ ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐՈՒԱՅ** դասագիրքը լոյս տեսաւ և ծախվում է Կովկասեան ու Կենտրօնական գրավաճառանոցներում:

Գինն է 40 կոպէկ:

Իսկ ով ցանկանում է հատը 35 կոպէկով ձեռք բերել, գինը ԿԱՆԽԻԿ վճարելով և ճանապարհածախսը իր վրա առնելով՝

Թող գրէ մեզ հետևեալ հասցէով.

„Въ Тифлисъ.— На Авлабарѣ. Ивану Петровичу Назарьянцъ."

---

144 Արծրունու գալերէա 144 ամենաէժան պահեստ մեբէլի և հայելիների:

ВЪ ГАЛЛЕРЕѢ АРЦРУНИ

ОТДАЮТСЯ МАГАЗИНЫ

ВЪ НАЙМЫ

Въ галлереѣ имѣются: вода, газовое освѣщеніе и телеграфная станція.

2—10

ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԳԱԼԼԵՐԷՈՒՄ

ՎԱՐՁՈՎ ՏՐՎՈՒՄ ԵՆ ՄԱԳԱԶԻՆՆԵՐ

Գալլէրէում կայ ջուր, գազի լուսաւորութիւն և հեռագրական կայարան:

2—10

ԾԱԽՎՈՒՄ ԵՆ 30% **ԷԺԱՆ ՔԱՆ ԹԷ ՈՒՐԻՇ ՏԵՂ.** մուրաբաներ, կօնֆեկտներ, **ԿԱԿԱՕ**, բրինձ, ԱՄԱՆԵՂԷՆ, բօկալներ, Թասեր, երես լուանալու ամաններ, չայնիկներ, ԲԱԺԱԿՆԵՐ, կերակրի ամաններ (судки), մատուցարաններ, ԿՈՂՊԷՔՆԵՐ, ԴԱՆԱԿՆԵՐ, գդալներ, ԳՐԻՋՆԵՐ, Թուղթ, մատիտներ, տետրակներ, ՀՐԱՑԱՆՆԵՐ, ՌԷՎՕԼՎԵՐՆԵՐ, ալբոմներ, ՄԱՀՃԱԿԱԼՆԵՐ, ՀԱԳՈՒՍՏ, տրիկօ, պարուսին, Թաշկինակներ, երեսրբիչներ, կլեօնկա, գուլբաներ, ԹԱՄԲԵՐ, ՊՕՐՏ-ՎԷՑՆ, խերես, կօնեակ և այլն: ԹԷՅ մեծ քանակութեամբ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՆԵՐԻ համար ՊՈՒԴԸ 44 ր., 46 ր., 48 ր., 50 ր., 52 ր., 54 ր., և այլն: Այդ բոլորը կարելի է գտնել **ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽԱՆՈՒԹԻ ՄԷՋ:**

Մի և նոյն տեղը էժան գնով. ՇԷՐԲԵՏ մագնեզիա, խմոր ԾԱՐԱՒԻ դէմ, ԽԻՆԱՅԻ գինի ջերմի դէմ, կարբօլեան ՓՕՇԻ, հեղուկ և ՍԱՊՕՆ, բժշկական Թուղթ վատերկլօզետի համար, պարսկական փօշի:

37—100

ԹԷՅ ՍԻՐՈՂՆԵՐԸ ԵՒ ՃԱՆԱՉՈՂՆԵՐԸ պէտք է գնեն **ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽԱՆՈՒԹԻ** մէջ Թէյ լաւ տեսակի փունտը 1 ր. 20 կ. և 2 ր. և համեմատեն առաջինը 1 ր. 60 կ. հետ և երկրորդը 3 ր. հետ ամեն տեղ **ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ**, որպէս զի իմանան Անգլիական խանութի մէջ ծախվող ամեն տեսակ Թէյի համեմատական **ԳԵՐԱԶԱՆՑՈՒԹԻՒՆԸ**: Բացի այդ Անգլիական խանութը կչռում է **ՄԱՔՈՒՐ** Թէյ առանց **ԹՂԹԻ** և **ԱՐՃՃԻ**:

22—100

ՀԷՆՑ ԻՍԿՈՅՆ ՍՏԱՑՎԵԼ են մեծ քանակութեամբ հրացաններ, **ՌԷՎՕԼՎԵՐՆԵՐ**, փամփուշտներ, **ԹԷՅ** առաջին տեսակի, բօկալներ և այլն: **ՉՕԿ ԲՕՐ** (choke bore) **ՀՐԱՑԱՆՆԵՐ** George Dau-ի գործարանից 120 ր., ռէվօլվերներ բուլդօգ 11 րուբլուց, 700 **ՄԱՀՃԱԿԱԼՆԵՐ** 5—40 րուբլ: Ծախվում է նոյնպէս պարուսին կիսագնով և ալբոմներ: **ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽԱՆՈՒԹԻ ՄԷՋ:**

2—12

Въ Редакціи газеты

«МШАКЪ»

Продается

„ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНІЕ ТУРЕЦКИХЪ АРМЯНЪ."

Д. Григорія АРЦРУНИ.

Брошюра напечатана въ Москвѣ.

Цѣна 25 коп.

Մ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆՑԻ ԵՒ ԸՆԿ. ՆՈՐ ՏՊԱՐԱՆԸ

Տեղափոխվեցաւ Գանովսկայա փողոցից աւելի յարմարաւոր տեղ, այն է՝ ՏՐՕՅԻՑԻ փողոցը № 11. փոստատան եաևի քուչան: Ընդունվում են ամեն լեզուով և ամեն տեսակ պատուէրներ ամենամատչելի գներով:

Նոյն տպարանում ընդունվում են և պատուէրներ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐԻ ՓՈՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ տպագրութեան համար փայտի և պղնձի վրա:

„Խ Ե Ն Թ Ը"

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԵՂԻՆԱԿՈՒԹԻՒՆ ՐԱՖՖԻ

Տպված մաքուր Թղթի վրա, գիրքը բաղկանում 400 երեսից: Թիֆլիսում ծախվում է „Մշակի" խմբագրատանը, „Կենտրօնական գրավաճառանոցում", „Կովկասեան գրավաճառանոցում" պ. Զաքարիա Գրիգորեանցի մօտ, և պ. պ. Շահինեանցի, Բօղարջեանցի, Հովուեանցի ծխախոտի մագազիններում:

Գինն է 1 րուբլ 20 կոպ.:

ՄԱԿ-ՄԱՍՏԵՐ, մազերը ամրացնող և նրանց **ԲՆԱԿԱՆ ԳՈՅՆԸ** վերադարձնող: գինը 2 ր. շիշը, **ՓՈՍՏԱՅՈՎ** ուղարկված 2 ր. 49 կ. **ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ** խանութի մէջ.

Մի և նոյն տեղը **ԽԻՆԱՅԻ ԻՒՂ**, մազերը ամրացնելու համար, 1 ր. ամանը վրձին գլխացաւի դէմ, **ՏՈՒԱԼԷՏԻ ՍԱՊՕՆ** և հոտաւէտ ջրեր և այլն:

2—100

ՎԻԷՆՆԱՅԻ ՄԵԲԷԼ (աթոռներ և բազկաթոռներ) ծախվում են մեծ քանակութեամբ և մանր, միջի փողոցում կաթոլիկաց փողոցի անկիւնում ՄԻՔԱՅԷԼ ՏԷՐ-ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ պահեստում:

Օտարաքաղաքացիք կարող են գրել այս հասցէով. Тифлисъ, Михаилу Н. Теръ-Никогосову.

44—150

Արդէն ուղարկվեցաւ իւր բաժանորդներին **ՐԱՖՖԻ „ԽԵՆԹԸ"** անունով վիպասանութիւնը: Նոր գնել ցանկացողներին խնդրում ենք գրել ՇՈՒՇԻ, կամ ուղղակի հրատարակչին, կամ Մահտեսի-Յակոբեանցի տպարանը: ԲԱԳՈՒ՝ պ. Ալեքսանդր Թարխանեանցին, ԹԱՐՎԷԶ՝ պ. Գրիգոր Բէջանեանցին.

Հրատարակչի հասցէն. Шуша, въ конторѣ Арунянца АБѢЛУ АПРѢСЯНЦУ.

ԵՂԲԱՐՔ Կ. ԵՒ Ս. ՊՕՊՕՎՆԵՐԻ

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՏՆԻՑ

Մ Օ Ս Կ Վ Ա Յ Ո Ւ Մ

Կրասնեևսկը Կուզնեցկի կամրջի վրա, Կ. Ս. Պօպօվի տանը:

Պատիւ ունինք յայտնելու հասարակաց գիտութեան, որ մեր ֆիրմայի **ԹԷՅԻ** առևտրի համար բաց արինք նորերումս նոր խանութներ և հետևեալ քաղաքներում:

ԽԱՐԿՈՎՈՒՄ—Պետրովսկի փողոցի վրա, սեփհական տան:

ԹԻՖԼԻԶՈՒՄ—Գօլօվինսկի պրօսպէկտի վրա, Միրիմանեանի տան:

ՍԷՎԱՍՏՕՊՕԼՈՒՄ—Բօլշոյ-Մօրսկոյ փողոցի վրա, Կօզէն վաճառականի տանը:

Ինչպէս այս, նոյնպէս և առաջուայ խանութները **Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳՈՒՄ**, **ՎԱՐՇԱՎԱՅՈՒՄ** և **ԿԻԷՎՈՒՄ**—Թէյն որ առած է փունտերի, կէս փունտերի և քառորդ փունտերի, ուղարկվում է մեր գլխաւոր պահեստի խանութից, որ գտնվում է Մոսկվայում, Կրասնօսէլսկի փողոցի վրա, սեփհական տան:

3—30

Չը նայելով մաքսերի աւելանալուն ապրանքները առաջվայ գներով կը ծախվեն **ԿՕՆԳՕ-ԹԷՅ** 1 ր. 5 կ. և 1 ր. 10 կոպ., շատ լաւ **ՄՕՆԻՆԳ** 1 ր. 20 կ. և 1 ր. 40 կ., հիանալի **ԿԱՅՍԱՌԻ** 1 ր. 60 կ. և 1 ր. 80 կ. և **ԱՄԵՆԱԼԱՒ ԹԷՅ** 2 ր. առանց Թղթի: Անգլիական ռէվօլվերներ 4 ր.—40 ր. և հրացաններ 20 ր.—200ր. Անգլիական խանութի մէջ: Գործակալութիւն **ԲԱՐՆՍԲԻՒ ԹԱՄԲԵՐԸ**, Ջօնսօնի **ԿՈՂՊԷՔՆԵՐԸ**, Տուրնօրի **ԳՐԻՉՆԵՐԸ** և էկստրակտ կակաօշօկօլադի ծախելու համար, որոնք փարիզի հանդիսի ժամանակ ոսկէ մեդալ ստացան: **ՀՈՏԱՒԷՏ ԹԷՅԻ ՖՈՒՆՏԸ ՊԱՏՈՒԱԿԱՆ ԹԷՅԱՄԱՆՈՎ** 1 ր. 65 կ. և ամենալաւը 2 ր. 30 կ.: Վաճառականներին օգտաւէտ է մեծ քանակութեամբ ապրանքներ առնել Անգլիական խանութի մէջ: Ամբողջ հագուստ 15 ր., կօնֆեկտներ հազի դէմ 60 կ. փունտը:

99—100

ՄԻ ԿՏՈՐ ՀՈՂ մոտդրված **ԿԱՄՈՒՐՋԻ** մօտ ծախվում է 18 ր., 20 ր. և 24 ր. քառակուսի սաժէնը: Հարցնել **ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽԱՆՈՒԹԻ ՄԷՋ:** Նոյն տեղը ծախվում է 1300 քառ. սաժէն այգի Միխայլօվսկայա փողոցի վրա, 17 ր. իւրաքանչիւր սաժէնը:

2—6

ВЪ РЕДАКЦІИ ГАЗЕТЫ „МШАКЪ" продаются слѣдующія нѣмецкія брошюры:

Die Oekonomische Lage der Armenier in der Türkei. von Dr. GRIGOR ARZRUNI. Ubersetzt von A. Amirchanjanz. Preis 25 kop.

Die Hungersnoth in Türkisch-Armenien von Dr. GRIGOR ARZRUNI. Ubersetzt von A. Amirchanjanz. Preis 20 kop.

ՄՕԾԱԿՆԵՐ կոտորելու փօշի: Ծախվում է **ԾԱՏՈՒՐՕՎԻ** լամպի մագազինում:

Հրատարակութեամբ Ներսիսի Սիմէօնեանց լոյս տեսաւ գերմանացի բժիշկ Շրէբերի „Տնային բժշկական մարմնամարզութեան" գրքոյկի հայերէն Թարգմանութիւնը 45 պատկերով, որոց միջոցաւ կարելի է կատարել առողջապահական բազմատեսակ մարմնամարզական կրթութիւններ ամեն տեղ, ամեն ժամանակ և առանց գործիքի: Նա յարմարացրած է ամեն հասակի արանց և կանանց համար: Գինն է 40 կոպ. Ծախվում է „Կենտրօնական և Կովկասեան գրավաճառանոցներում, նոյնպէս և պ. Մ. Վարդանեանցի մօտ." Тройцкій пер. типографія Вартанянца, въ Тифлисъ.

Дозволено цензурою, Тифлисъ. 28 Іюля 1881 года.

Типографія Главнаго Управленія Намѣстника Кавказскаго.